

تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور
به‌منظور^۱ انطباق این کتب با سرفصل‌های مصوب و کتب مبانی معتبر خارجی

علیرضا محسنی تبریزی

دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران

Mohsenit@ut.ac.ir

مجله جهانی رسانه - نسخه فارسی

مجله علمی- پژوهشی الکترونیک در حوزه ارتباطات و رسانه
منتشر شده توسط دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، ارا

www.gmj.ut.ac.ir

چکیده

مقاله حاضر با استعانت از نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور تنظیم شده است. با استفاده از روش تحلیل محتوا در گام اول ۲۰ اثر اعم از تالیف یا ترجمه شناسایی و انتخاب شدند و در گام بعد ۵ منبع به عنوان رایج‌ترین و پراستفاده‌ترین منابع درسی برای تحلیل محتوا برگزیده شدند. کتب انتخاب شده براساس قواعد و ضوابط تحلیل محتوا ابتدا با بالغ بر ۱۴۸ مقوله رمزگشایی شدند. سپس با توجه به مشابهت‌هایی که بین برخی مفاهیم، مضامین، موضوعات و معانی در کتب مذکور وجود داشت و با در نظر گرفتن اهداف تحقیق در ۶۴ مقوله گردآوری و در مرحله بعد در ۴۰ طبقه کلی تقسیم شدند. در نهایت با استفاده از پرسشنامه معکوس، اطلاعات و داده‌ها از منابع مربوطه شناسایی و ثبت شدند. نتایج حاصله از تحلیل محتوای کتب مورد مطالعه بر اساس مقولات چهل گانه تعیین شده، نشان می‌دهد که کاستی‌ها، محدودیت‌ها و نواقص عمده این کتب در مقایسه با کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی و سرفصل‌های مصوب در زمینه‌های زیر است:

- ۱ - موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی
- ۲ - نحله‌ها، پارادایم‌ها و مکاتب نظری جامعه‌شناسی
- ۳ - مفاهیم اساسی و موضوعات و مباحث عمده جامعه‌شناسی
- ۴ - روش شناسی و شیوه‌های شناخت در جامعه‌شناسی
- ۵ - جامعه‌شناسی و ارتباط آن با سایر علوم
- ۶ - وضعیت کنونی جامعه‌شناسی
- ۷ - حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی
- ۸ - جامعه‌شناسی در عمل و فواید آن
- ۹ - فرصت‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و چالش‌های رشته و نگاهی به آینده جامعه‌شناسی

براساس نتایج حاصل می‌توان استدلال کرد که کتب مبانی مورد تدریس با وجود داشتن قابلیت‌ها و نقاط قوت نسبی، فاقد استانداردها و کیفیت و کمیت مورد انتظار هستند، و ضرورت بازنگری و تولید و خلق منابع جدید و متناسب با استانداردهای بین‌المللی و کتب معتبر خارجی و براساس ارزش‌های ملی، فرهنگی و بومی حس می‌شود.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوی، کتب مبانی جامعه‌شناسی، مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، روش‌شناسی

جامعه‌شناسی، چالش‌های جامعه‌شناسی

مقدمه

این مقاله با تاکید بر نقش آموزش در جامعه‌پذیری دانشگاهی محصلین، کتاب‌های درسی مورد استفاده شان را تحلیل محتوا می‌کند تا موضوعات مرتبط را به دایره شناخت درآورد. مطالعه ادبیات جامعه‌پذیری دانشگاهی (بروک اوورⁱⁱ و اریکسونⁱⁱⁱ، ۱۹۸۸؛ بولیس^{iv} و باچ^v، ۱۹۸۹؛ اوستین^{vi}، ۲۰۰۱) نشانگر نقش خطیر نهاد آموزش به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی و فرهنگی عمده در جامعه امروز در توسعه و تکوین شخصیت اجتماعی، حرفه‌ای و علمی فرد است. مرتن بر این باور است که نهاد علم واجد مجموعه مشخصی از هنجارها و ارزش‌هاست که بنا به هدف اصلی این نهاد یعنی توسعه دانش، تایید شده، مشروعیت یافته و از طریق نظام پاداش و مجازات تقویت یا تضعیف می‌شوند. به باور او چنین هنجارها و ارزش‌هایی از طریق جامعه‌پذیری دانشگاهی توسط گروه‌های آموزش منتقل می‌شوند (مرتن، ۱۹۵۷، ص. ۵۵۱). اجتماعی شدن محصلین در محیط‌های آموزشی و در همه مقاطع تحصیلی عمدتاً از طریق معلمین، کلاس‌های درس، کتاب‌های درسی، وسایل کمک آموزشی، همکلاسی‌ها و نظایر آن صورت می‌گیرد. امروزه کم‌تر نهادی به اندازه نهاد آموزش حائز جنبه‌های وسیع، شعاع عملکرد و دارای آثار و نتایج و فواید علمی بارز و عمده در سطح جوامع است؛ به طوری که برخی از صاحب‌نظران (بروک اوور و اریکسون، ۱۹۹۸؛ گالتانگ^{vii}، ۱۹۸۱؛ کولینس^{viii}، ۲۰۰۰) وقوف به اهمیت واقعی این نهاد اجتماعی را از کشفیات مهم عصر مدرن به شمار آورده‌اند.

طرح و بیان مسئله

در میان عوامل، ابزار و وسایل مختلفی که در نظام آموزش رسمی به ارتقاء قابلیت‌ها، مهارت‌ها و آگاهی‌های محصلین کمک می‌کنند و در امر تعلیم و تربیت موثرند، کتب درسی جایگاه منحصر به فردی دارند. در اغلب نظام‌های تربیتی و آموزشی، کتاب درسی تعیین کننده خط مشی و مظهر فعالیت‌های مربوط به تعلیم و تربیت است. به‌ویژه در نظام آموزش کتاب محور، کتب درسی اهمیت ویژه‌ای دارند و در میان ابزار و وسایل آموزشی کتاب مهم‌ترین، کهن‌ترین و شایع‌ترین وسیله تعلیم و تعلم است.

کتب درسی نه تنها عهده دار آموزش کلاسیک هستند، بلکه به مثابه محرکی بیرونی در تربیت اجتماعی افراد، ایجاد انگیزه نسبت به اهداف مختلف فردی و اجتماعی و سوگیری افراد نسبت به هدف‌های مورد انتظار، پذیرش مرام و ایدئولوژی جدید، شکل دادن به وجه نظرات، باورها و فلسفه زندگی، جهان‌بینی و گرایش افراد، آشنایی با

ارزش‌های اجتماعی، الگوهای عمل (هنجارها)، سلسله مراتب و نقش‌ها و راه و رسم زندگی نقش خطیری ایفا می‌کنند.

در آموزش کلاسیسم و رسمی، کتب درسی به مثابه مهم‌ترین منابع درسی که حاوی معارف، دانش‌ها، روش‌های شناخت، نظریه‌ها، فنون و تکنیک‌های تحقیق و نظایر آن است به مثابه ابزار و وسیله‌ای مطمئن در فرآیند آموزش و تعلیم مطرح است. این منابع نه تنها منتقل کننده موضوعات درسی و محتوای آنها به محصلین هستند، بلکه می‌توانند بنا به قابلیت‌ها و کیفیات منحصر به خود، هر یک در خط دادن، جهت‌دادن، پیش‌بینی و طراحی اهداف حرفه‌ای و سوگیری‌های افراد در زندگی علمی، به‌ویژه ایجاد و تقویت روحیه تحقیق، تتبع و علم‌گرایی در آنان نقش ایفا کنند. زیرا محصلین از همه گروه‌ها و طبقات و با تفاوت‌های موجود میان آنها بی‌تردید بیش از سایر وسایل آموزشی و کمک آموزشی به کتب درسی مراجعه می‌کنند. محتوای این کتب در همه مقاطع تحصیلی در برگیرنده موضوعات و مطالب متنوع علمی، فرهنگی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، ادبی، هنری و نظایر آن است. به زعم برخی از صاحب‌نظران کتب درسی همانند نسخه‌های پزشکی است که معلم، محصل و در کنار آنها والدین و خانواده بدان عمل می‌کنند (بروک اوور و اریکسون، ۱۹۹۸). کتب درسی همچنین منابعی هستند که محصلین در طول دوره آموزشی آنها را می‌خوانند، از روی آنها مشق نوشته و تمرین حل می‌کنند، مطالب آنها را به خاطر می‌سپارند و در موارد مربوطه به آنها عمل می‌کنند. از این رو چگونگی محتوا و کیفیت مطالب، اهمیت فراوانی دارد زیرا از طریق آنها محصل رابطه‌ای میان آموزش و واقعیات، نظر و عمل، و نظریه و تجربه به دست می‌آورد. در میان کتب درسی به مثابه یکی از مهم‌ترین ابزار و وسایل انتقال دانش، فنون، روش‌های شناخت، مهارت‌های علمی و حرفه‌ای، نظریات علمی و مبانی نظری، کتب مبانی به عنوان اصلی‌ترین کتب پایه در همه رشته‌های آموزشی دانشگاهی محسوب می‌شوند. کتب مبانی در هر رشته نه تنها محصلین و متعلمین را با موضوع مطالعاتی، تاریخچه، مفاهیم اساسی، حوزه‌ها و مکاتب نظری، نظریه‌ها، روش‌های تحقیق، کاربردها و فواید هر رشته و حوزه مطالعاتی آشنا می‌سازد، بلکه به مثابه محرکی بیرونی در ایجاد و تقویت انگیزش، علایق علمی، شوق تفحص، روحیه تحقیق و تتبع، باریک بینی-ها، موشکافی‌ها و نوآوری‌های عالمانه نقش بازی می‌کند.

با عنایت به اهمیت کتب مبانی در همه رشته‌های دانشگاهی در انتقال دانش مربوطه به متعلمین و آشنا کردن آنان با موضوع مطالعاتی، تاریخ پیدایی، مفاهیم نظری و روش‌شناسی هر رشته مطالعاتی و نیز اهداف و کاربردهای

هر رشته، در این تحقیق با تاکید بر کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر مورد تدریس در کشور سعی شد که با تحلیل محتوای این کتب از نحوه انطباق مباحث و سرفصل‌های آنها با سرفصل‌ها و مباحث مصوب و نیز با موضوعات و سرفصل‌های کتب مبانی معتبر مورد تدریس در خارج و دانشگاه‌های معروف جهان آگاهی کسب شود، و ضمن وقوف به کیفیت و غنای محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی فارسی به مثابه ابزاری آموزشی در معرفی جامعه‌شناسی به‌عنوان یک حوزه مطالعاتی و تخصصی از شباهت‌ها و تفاوت‌های عمده کتب مبانی داخلی با یکدیگر و نیز با کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی به لحاظ طرح مباحث و موضوعات اساسی جامعه‌شناسی، تعریف جامعه‌شناسی، رویکردهای نظری، مبانی روش‌شناسی، حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی، اهداف جامعه‌شناسی، کاربردهای جامعه‌شناسی و نظایر آن اطلاع حاصل شود.

بدین ترتیب هدف کلی از تحلیل محتوای کتب درسی مبانی جامعه‌شناسی پاسخ به چند پرسش اساسی است.

۱. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را با چه تعاریفی از رشته جامعه‌شناسی آشنا می‌سازند؟
۲. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را در معرض چه موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی قرار می‌دهند؟
۳. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را در معرض چه اهداف جامعه‌شناختی قرار می‌دهند؟
۴. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را با کدام حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی آشنا می‌سازند؟
۵. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را در معرض کدام مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی قرار می‌دهند؟
۶. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل اولاً آیا تمیزی قاطع میان علم و معرفت می‌دهند؟ و ثانياً آیا جامعه‌شناسی را به عنوان یک علم تلقی می‌کنند؟
۷. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را با کدام پارادایم‌ها، مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی آشنا می‌سازند؟
۸. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل دانشجویان را با کدام یک از بینش‌های روش‌شناختی (روش‌های تحلیلی و علت‌کاو نظیر انواع روش‌های اثباتی چون تجربه‌گرایی، رفتارگرایی، طبیعت‌گرایی و نظایر آن و روش-

های تاویلی و هرمونیک نظیر انواع روش‌های کیفی چون پدیدارشناسی، روش‌شناسی مردمی، مشاهده مشارکتی و نظایر آن آشنا می‌سازند؟

۹. فواید، زمینه‌های کاربرد و چالش‌های پیش‌روی جامعه‌شناس، چگونه و با چه کیفیت و جامعیتی در کتب مبانی مورد تحلیل مطرح و تشریح شده‌اند؟

۱۰. آیا کتب مبانی مورد تحلیل دانشجویان را به مطالعه منابع تکمیلی و اضافی دعوت می‌نمایند؟

۱۱. آیا کتب مبانی مورد تحلیل دانشجویان را به بحث و مجادلات علمی، تعقل، تفکر و کنجکاوی‌های عالمانه ترغیب و تشویق می‌کنند؟

۱۲. کتب مبانی مورد تحلیل تا چه حد دانشجویان را در استفاده از روش‌ها، ابزار و فنون علمی در شناخت پدیده‌ها و انجام آزمایشات و تحقیقات هدایت، راهنمایی و تشویق می‌کنند؟

۱۳. کتب مبانی مورد تحلیل تا چه حد به ترغیب و تشویق دانشجویان به پرسش، طرح سوالات علمی، کاربرد برهان و دلیل در استدلات و ابراز علمی، طرح فرضیه، تاسی از رهیافت علمی و روش‌شناسی منظم در شناخت و بالاخره آشنایی با نظریه‌ها و نقش آنها در تحقیق علمی دعوت می‌کنند؟

لازم به توضیح است که دامنه مطالعات مربوط به تحلیل محتوای کتب درسی مقاطع مختلف تحصیل در ایران، گسترده نیست. اغلب این مطالعات در شکل رساله‌های دانشجویی، طی چند دهه گذشته انجام شده‌اند.

روش‌شناسی

با عنایت به اهداف و پرسش‌های تحقیق، فرضیات زیر در شکل فرضیات تطبیقی برای پژوهش حاضر فرموله شده‌اند:

۱ - کتب مبانی جامعه‌شناسی خارجی مرور شده به نسبت بیش از کتب مبانی جامعه‌شناسی داخلی، فرصت-ها، قوت‌ها، تهدیدها و چالش‌های جامعه‌شناسی و آینده آن را تبیین کرده‌اند.

۲ - تاکید کتب مبانی جامعه‌شناسی خارجی بر خصوصیات و قابلیت‌های کاربردی و مداخلاتی جامعه‌شناسی در مقایسه با مبانی جامعه‌شناسی داخلی به نسبت بیشتر است.

۳ - کتب مبانی جامعه‌شناسی خارجی به نسبت بیش از کتب مبانی جامعه‌شناسی داخلی به تشریح و تبیین حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی پرداخته‌اند.

- ۴- تدقیق و تاکید کتب مبانی جامعه شناسی خارجی بر تشریح وضعیت کنونی جامعه شناسی به نسبت بیش از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی است.
- ۵- ارتباط جامعه شناسی با سایر علوم انسانی در کتب مبانی جامعه شناسی خارجی بالنسبه جامع تر و کامل تر از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی مورد مطالعه دقیق قرار گرفته است.
- ۶- جامعیت مباحث مربوط به روش شناسی جامعه شناسی در کتب مبانی جامعه شناسی خارجی بالنسبه بیش از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی است.
- ۷- مفاهیم اساسی، موضوعات و مباحث جامعه شناسی در کتب مبانی جامعه شناسی خارجی به نحو جامع تر و مبسوط تری از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی تشریح و تبیین شده اند.
- ۸- تدقیق و تأمل کتب مبانی جامعه شناسی خارجی در نحله ها، پارادایم ها و مکاتب نظری جامعه شناسی به نسبت بیش از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی است.
- ۹- تاکید بر تنوع موضوعات مطالعاتی جامعه شناسی در کتب مبانی جامعه شناسی خارجی به نسبت بیش از کتب مبانی جامعه شناسی داخلی است.
- در تحلیل محتوی کتب مبانی جامعه شناسی مورد تدریس در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی ایران و با هدف برآورد میزان انطباق سرفصل ها و مباحث کتب مذکور با سرفصل های مصوب و مباحث کتب مبانی معتبر خارجی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.
- تحلیل محتوا یکی از روش های توصیفی در علوم اجتماعی است که در تحقیقات اجتماعی کاربرد دارد. در این روش هدف توصیفی سیستماتیک و کمی از محتوی ارایه شده ارتباطات است. اساس کار در این روش مشخص ساختن دقیق موضوع، جامعه آماری، حجم نمونه، تعریف مقولات، شاخص ها و قواعدی که به کمک آنها داده های محتوا در مقوله ها جای داده می شوند، تعریف واحدهای محتوا، نظام مقوله بندی، تهیه پرسشنامه معکوس و مطالعه قابلیت روایی و پایایی تحقیق است.
- جامعه مورد مطالعه تحقیق حاضر را دو گروه از کتب مبانی جامعه شناسی تشکیل می دهند:
- الف- کتب مبانی جامعه شناسی مورد تدریس در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی کشور؛
- ب- کتب مبانی جامعه شناسی معتبر خارجی جهت تطبیق، مقابله و مقایسه با کتب مبانی جامعه شناسی داخلی.

در گروه اول در مجموع ۲۰ کتاب مبانی جامعه‌شناسی به زبان فارسی شناسایی شد. از این تعداد ۱۰ کتاب مبانی تالیف صاحب نظران داخل کشور و حدود ۱۰ کتاب مبانی جامعه‌شناسی نیز برگردان از آثار مولفین خارجی است. همچنین ۶ کتاب از کتب مذکور در دوره قبل از انقلاب (پیش از سال ۱۳۵۷) انتشار یافته است و مابقی (۱۶ کتاب) متعلق به دوره بعد از سال ۱۳۵۷ است.

با توجه به اطلاعات ماخوذ از مدرسین کتب مبانی جامعه‌شناسی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، از جمله دانشگاه پیام نور و نیز دانشگاه آزاد اسلامی و واحدهای تابعه آن در اقصی نقاط کشور همچنین با رجوع به لیست منابع توصیه شده در طرح درس مبانی جامعه‌شناسی مصوب شورای برنامه ریزی وزارت علوم ۵ کتاب مبانی جامعه‌شناسی فارسی که براساس اطلاعات مذکور دارای بیشترین فراوانی تدریس در کشور بوده‌اند، برای تحلیل محتوا انتخاب شدند. در جدول شماره (۱) مشخصات کتاب‌شناسی و ویژگی‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس در دانشگاه‌های کشور و نیز اولویت بندی آنها برحسب فراوانی مصرف و استفاده در درس مبانی جامعه‌شناسی ارایه شده است:

جدول شماره (۱): مشخصات کتاب‌شناسی کتب مبانی جامعه‌شناسی فارسی مورد تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور

ردیف	نام کتاب	زبان	مؤلف	مترجم	سال انتشار	سال ترجمه	دفعات چاپ فارسی	محل نشر بعد از ترجمه	فراوانی مصرف و استفاده
۱	جامعه‌شناسی	انگلیسی	ساموئل کینگ	مشفق همدانی	۱۹۶۱	۱۳۴۳	۳	تهران	۴
۲	زمینه جامعه‌شناسی	انگلیسی	آگ برن و نیم کف	امیرحسین آریان پور	۱۹۵۰	۱۳۴۷	۳	تهران	۱۷
۳	طرح مسایل جامعه‌شناسی امروز	فرانسه	ژرژ گورویچ و همکاران	عبدالحسین نیک‌گهر	۱۹۵۷	۱۳۴۹	۱	تهران	۴
۴	جامعه‌شناسی: دینامیسم اجتماع	فارسی	علی اکبر ترابی	-	۱۳۵۱	-	۲	تبریز	۷
۵	جامعه‌شناسی معاصر	فارسی	محمد مهدی صالحی	-	۱۳۵۲	-	۲	تهران	-
۶	مبانی و اصول جامعه‌شناسی	فارسی	حشمت الله طبیبی	-	۱۳۵۲	-	۲	تهران	۸
۷	مبانی جامعه‌شناسی	فرانسه	هانری مندراس-ژرژ گورویچ	باقر پرهام	۱۹۶۷	۱۳۶۹	۶	تهران	۲۴
۸	جامعه و فرد	فارسی	رامپور صدر نبوی	-	۱۳۷۰	-	۱	مشهد	۲
۹	درآمدی به جامعه‌شناسی	انگلیسی	بروس کوئن	محسن ثلاثی	۱۹۷۳	۱۳۷۰	۲	تهران	۲۱
۱۰	مبانی جامعه‌شناسی	انگلیسی	بروس کوئن	غلامعباس توسلی-رضا فاضل	۱۹۷۳	۱۳۷۲	۶	تهران	۳۴
۱۱	مقدمه ای بر	انگلیسی	بی. چیتامبار	احمد حجاران-	۱۹۷۲	۱۳۷۳	۱	تهران	۳

					مصطفی ازکیا			جامعه‌شناسی	
۶	تهران	۲	-	۱۳۷۳- ۱۳۶۳	-	دفتر همکاری حوزه و دانشگاه	فارسی	مبانی جامعه‌شناسی: درآمدی بر جامعه‌شناسی اسلامی	۱۲
۳	تهران	۱	۱۳۷۴	۱۹۸۹	احمد تدین- شهین احمدی	دیوید فریز بی- درک سیر	انگلیسی	جامعه	۱۳
۴۷	تهران	۶	۱۳۷۳	۱۹۸۹	منوچهر صبوری	آنتونی گیدنز	انگلیسی	جامعه‌شناسی	۱۴
۳	تهران	۱	-	۱۳۸۱	-	هدایت الله ستوده- ایرج کمالی	فارسی	جامعه‌شناسی	۱۵
۲۸	تهران	۲	-	۱۳۸۳	-	عبدالحسین نیک گهر	فارسی	مبانی جامعه‌شناسی	۱۶
۳	تهران	۲	-	۱۳۸۶	-	سیف الله سیف الهی	فارسی	مبانی جامعه‌شناسی: اصول، مبانی و مسائل اجتماعی	۱۷
	تهران	۱۱	۳	۱۹۹۵	مرتضی ثاقب بر	استفن مور- استفن سینکلر	انگلیسی	دیبچه ای بر جامعه‌شناسی	۱۸
۳۷	تهران	۱۶	-	۱۳۸۵- ۱۳۷۸	-	منصور وثوقی- علی اکبر نیک خلق	فارسی	مبانی جامعه‌شناسی	۱۹
۲۳	تهران	۵	-	۱۳۸۷- ۱۳۷۷	-	فرامرز رفیع پور	فارسی	آناتومی جامعه	۲۰

همانطور که ملاحظه می‌شود با در نظر گرفتن فراوانی استفاده و مصرف، پنج کتاب "مبانی جامعه‌شناسی" آنتونی گیدنز ترجمه منوچهر صبوری، کتاب "مبانی جامعه‌شناسی" تالیف منصور وثوقی و علی اکبر نیک خلق، کتاب "مبانی جامعه‌شناسی" تالیف بروس کوئن با ترجمه توسلی و فاضل، کتاب "مبانی و اصول جامعه‌شناسی" تالیف هانری مندراس و ژرژ گورویچ با ترجمه باقر پرهام، و "کتاب مبانی جامعه‌شناسی" تالیف عبدالحسین نیک گهر براساس نظرخواهی از اساتید و مدرسین درس مبانی جامعه‌شناسی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی عالی دولتی و نیز دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان کتب منبع و مرجع درسی مطرح شده‌اند و بنا بر این با استناد به فراوانی مصرف این پنج کتاب به عنوان جامعه آماری در تحلیل محتوی مورد نظر لحاظ شدند.

در گروه دوم (کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی) نیز نه کتاب مبانی جامعه‌شناسی خارجی (انگلیسی- امریکایی) با توجه به شهرت و اعتبار، فراوانی مصرف و استفاده، تیراژ و دفعات چاپ و همچنین قرار داشتن در لیست کتب مبانی جامعه‌شناسی منبع و مرجع گروه‌های جامعه‌شناسی دانشگاه‌های آمریکا به عنوان منابع پایه جهت مقابله و مقایسه و براساس مقولات تعیین شده انتخاب شدند. در جدول شماره (۲) خصوصیات کتاب‌شناسی

کتب مبنای جامعه‌شناسی خارجی منتخب ارایه شده است. این کتاب‌ها فقط برای مقایسه و مقابله با کتب مبنای جامعه‌شناسی انتخاب و استفاده شده‌اند.

انتخاب مقوله‌ها و تعیین نظام مقوله‌بندی

با توجه به تعداد مباحث، تنوع موضوعات و مضامین و فراوانی مفاهیم مطروحه در کتب مبنای جامعه‌شناسی و فقدان چارچوبی استاندارد برای نظام مقوله‌بندی، محتوای هر یک از کتب منتخب مبنای جامعه‌شناسی مورد تدریس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور مورد مطالعه، مشاهده نزدیک، واکاوی و تحلیل دقیق قرار گرفت. تمامی کتب انتخاب شده، سطر به سطر خوانده شد و مضامین، مفاهیم، مباحث، موضوعات و معانی مربوطه (مقولات مربوط به کلیات و مجموعه موضوعات و مضامین مندرجه در کتب مبنای مورد تحلیل) آشکار و پنهان محتوای هر یک از کتب مذکور به طور جداگانه فیش برداری شد. همچنین از کتب مبنای جامعه‌شناسی معتبر خارجی به منظور مقابله و مقایسه با کتب منتخب استفاده شد. بدین منظور تعدادی از کتب مبنای جامعه‌شناسی معتبر خارجی انتخاب و با کتب مبنای جامعه‌شناسی داخلی به لحاظ سرفصل‌ها مفاهیم اساسی، ملاحظات نظری و روش-شناختی و نظایر آن مقایسه و مطابقت داده شد. بعد از فیش برداری کتب مبنای جامعه‌شناسی داخلی و مقابله آنها با کتب مبنای خارجی با این کتب، بالغ بر ۱۴۸ مقوله رمزگذاری شد. براساس مشابهت‌هایی که بین برخی مفاهیم، مضامین، موضوعات و معانی در کتب مذکور وجود داشت ابتدا ۱۴۸ مقوله با توجه به مضامین و معانی از قبل تعیین شده و در ارتباط با اهداف تحقیق در ۶۴ مقوله گردآوری شد و در مرحله بعد این مقوله‌ها در ۴۰ طبقه کلی تقسیم شد و هر یک از مقولات در طبقه خود قرار گرفتند و سعی شد با استفاده از تعاریف دقیق و معقول و نیز مرزبندی‌های مشخص، شروط عینیت و انتظام رعایت شود (جدول شماره ۳).

جدول شماره (۲). مشخصات کتاب‌شناسی کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی

ردیف	نام کتاب	زبان اصلی	مؤلف	سال انتشار	آخرین سال تجدید چاپ	ناشر	محل نشر	دفعات چاپ
1	Sociology	English	L. Broom, P. Selznick	1958	1983	Harper and Raw	New York	12 Edition
2	Sociology	English	P. b. Horton, C. L. Hunt	1964	1990	McGraw Hill	New York	10 Edition
3	Sociology: The Scientific Study of Human Interation	English	D. Dressler and D. Carns	1973	1993	Alfred A. Knopf Inc	New York	5 Edition
4	Toward A New Sociology	English	C. H. Anderson	1974	1996	The Dorsey Press	Illinois	6 Edition
5	Society in Action	English	W. Kenkel and E. Voland	1975	1998	Confield Press	Sanfrancisco	5 Edition
6	Reading in Sociology: Contemporary Perspectin	English	L. Robertson	1976	1992	Harper and Raw	New York	4 Edition
7	Interoductory Sociology: Order and chang in society	English	G. R. Larson, B. L. Gorman	1976	1996	Oxford University Press	New York	6 Edition
8	Sociology	English	N. Smelser	1984	2004	Pretice Hall	New York	8 Edition
9	Society: The Basics	English	J. J. Macionis	1992	2009	Pretce Hall	New York	12 Edition

جدول شماره (۳). طبقه‌بندی مقوله‌های چهل‌گانه برای تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی

ردیف	موضوع مقوله
۱	طبقه‌بندی تعاریف و موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی برحسب پارادایم‌ها و منظومه‌های نظری از سوی مولف
۲	تشویق دانشجویان به کاربرد برهان و استدلال در تبیین پدیده‌های اجتماعی و تقویت حس کنجکاوی‌های علمی در آنان از سوی مولف
۳	اشاره به عدم اجماع و توافق جامعه‌شناسان و پارادایم‌های جامعه‌شناسی در باب موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی از سوی مولف
۴	تاکید بر چند علم بودن جامعه‌شناسی از سوی مولف
۵	طرح مبانی روش‌شناختی، شیوه‌های شناخت، صور استدلال و انواع روش‌های تحقیق و تمیز روش‌های کمی و کیفی در جامعه‌شناسی از سوی مولف
۶	تاکید بر مشکلات کاربرد رهیافت علمی در جامعه‌شناسی و وجوه افتراق میان موضوعات مطالعاتی و روش‌های شناخت در علوم اجتماعی و علوم طبیعی از سوی مولف
۷	ارائه دلایلی متقن در باب متنوع بودن روش‌های شناخت در علوم اجتماعی از سوی مولف
۸	تاکید بر حجیت، شهود، مشاهده، تجربه، قیاس و . . . به مثابه منابع کسب معرفت در علم از سوی مولف
۹	تشریح بینش‌های روش‌شناختی در علوم اجتماعی از سوی مولف
۱۰	تلقی جامعه‌شناسی به عنوان یک علم از سوی مولف
۱۱	ارائه تعریفی از علم و تمیز میان علم و معرفت از سوی مولف
۱۲	تشریح اهداف علم از سوی مولف
۱۳	تشریح اهداف علمی جامعه‌شناسی از سوی مولف
۱۴	طرح اصول و مفروضات علم از سوی مولف
۱۵	اشاره به فایده مطالعات جامعه‌شناختی، اهمیت مطالعات جامعه‌شناختی و نقش جامعه‌شناسی در جامعه از سوی مولف
۱۶	تشریح مراحل تحقیق علمی از سوی مولف
۱۷	تاکید بر خصوصیات کاربردی و مداخلاتی مطالعات جامعه‌شناختی و تلقی جامعه‌شناسی به عنوان علمی بالینی از سوی مولف
۱۸	تلاش جهت ترغیب دانشجویان به کاربرد روش‌های تحقیق تجربی در مطالعات اجتماعی به منظور شناخت، پیش‌بینی و کنترل پدیده‌ها از سوی مولف
۱۹	تلاش جهت تقویت روحیه تحقیق و تتبع در دانشجویان از سوی مولف
۲۰	تشویق دانشجویان به کاربرد برهان و استدلال در تبیین پدیده‌های اجتماعی و تقویت حس کنجکاوی‌های علمی در آنان از سوی مولف
۲۱	تاکید بر جامعه‌شناسی به عنوان علمی چند منظومه‌ای و طبقه‌بندی پارادایم‌های نظری در جامعه‌شناسی از سوی مولف
۲۲	طبقه‌بندی مکاتب نظری هر پارادایم و مکاتب مربوطه از سوی مولف
۲۳	طبقه‌بندی نظریه‌های عمده هر پارادایم و مکاتب مربوطه از سوی مولف
۲۴	تشریح و تبیین فرضیه‌ها، مفاهیم و متغیرهای اساسی هر پارادایم جامعه‌شناختی از سوی مولف
۲۵	تشریح و تبیین متدلوزی هر یک از پارادایم‌ها و مکاتب نظری و نظریه‌های مربوطه از سوی مولف
۲۶	طرح و تشریح حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی از سوی مولف
۲۷	طرح و تشریح مفاهیم، مباحث و موضوعات اساسی و کلیدی جامعه‌شناسی از سوی مولف
۲۸	طرح روابط و مناسبات جامعه‌شناسی با برخی از حوزه‌های علمی چون روان‌شناسی، انسان‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد و مانند آن از سوی مولف
۲۹	طرح و تشریح فرصت‌ها، تهدیدها و چالش‌های فراروی جامعه‌شناسی از سوی مولف
۳۰	طرح و تشریح وضعیت کنونی و جایگاه فعلی جامعه‌شناسی در میان سایر علوم از سوی مولف
۳۱	نگاه به آینده جامعه‌شناسی از سوی مولف
۳۲	تکیه کتاب بر مثال‌ها، شواهد و آمارهای متقن و تلاش مترجم در جایگزین سازی آنها با مثال‌ها، شواهد و آمارهای بومی
۳۳	برخورداری کتاب از انتظام، انسجام و جامعیت نسبی فصول و فصل بندی منظم کتاب از سوی مولف
۳۴	ارائه فهرست منابع و مآخذ از سوی مولف در پایان هر فصل
۳۵	دعوت خواننده به مراجعه به منابع مطالعاتی اضافی از سوی مولف
۳۶	گنجاندن خلاصه فصل همراه با تمرین، پرسش و پاسخ و مفاهیم کلیدی در انتهای هر فصل از سوی مولف
۳۷	برخورداری کتاب از کیفیت و مرغوبیت لازم بلحاظ چاپ، حروف چینی، طرح جلد، کاغذ، صحافی و مانند آن

۳۸	ارایه واژه نامه فارسی- انگلیسی، انگلیسی- فارسی و فهرست اعلام از سوی مولف
۳۹	انطباق سرفصل‌های کتاب با سرفصل‌های مصوب
۴۰	انطباق سرفصل‌های کتاب با سرفصل‌های کتب مبانی جامعه‌شناس معتبر خارجی

تکنیک جمع‌آوری اطلاعات

تکنیک به کار رفته در تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی برای جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه است. در تحقیق حاضر با تکیه بر تکنیک توصیفی تحلیل محتوا، از پرسشنامه معکوس در مرحله جمع‌آوری استفاده شد. پرسشنامه معکوس از آن رو معکوس خوانده می‌شود که اطلاعات از ابتدا در دست است و وظیفه محقق تهیه پرسشنامه‌ای است که با آن داده‌های موجود شناسایی و تحلیل شوند. هر پرسشنامه معکوس در برگیرنده مقولات و واحدهاست. در تحلیل محتوا، مقوله‌ها، همان فرضیه‌های تحقیق محسوب می‌شوند که در قالب معرفی‌ها یا شاخص-ها نمایان شده‌اند. هر مقوله در عین حال دارای چند واحد است که از طریق آنها تأیید یا رد می‌شود. معمولاً در تحلیل محتوا واحدها بعد از تدوین مقوله‌ها، تعیین می‌شوند.

یافته‌ها و نتایج

تحلیل محتوای کتب منتخب مبانی جامعه‌شناسی (۵ کتاب) که در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور تدریس می‌شوند براساس مقوله‌های تعیین شده و طبقه‌بندی آنها در ۴۰ مقوله، نشان داد که اولاً در اغلب کتب مورد مطالعه، انتخاب موضوعات، مباحث، مفاهیم و عناوین و سرفصل‌های بخش‌ها و فصول کتاب‌ها و ترتیب و توالی آنها و نیز تنظیم و تنسيق هر فصل کتاب بنا به ذوق و سلیقه مولفین صورت گرفته است به طوری که ذائقه و انتخاب مولفین از مباحث و ترتیب و توالی و طبقه‌بندی موضوعات و مباحث فصول و نیز اولویت بخشی به برخی مباحث و موضوعات و تعمیق و تطویل آنها و متقابلاً حذف و غمض بخشی از مباحث، موضوعات، مسایل و مفاهیم عمده و کلیدی که منجر به عدول مولفین از استانداردها و الزامات تدوین کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر و شناخته شده در سطح جهان و دانشگاه‌های بین‌المللی شده، تعیین کننده و دخیل بوده است. ثانیاً در باب رعایت مقولات تعیین شده (۴۰ مقوله) که در تحلیل محتوای این کتب ملاک ارزیابی بود، مولفین کتب ارزیابی شده یکسان و همسو عمل ننموده به طوری که در باب رعایت برخی مقولات اجماع و توافق عمل وجود داشته و بالعکس در مواردی در خصوص غمض و نادیده گرفتن آنها نیز مولفین به یکسان عمل نموده‌اند. با این وجود تفاوت‌هایی میان

برخورد مولفین با برخی مباحث، موضوعات و مفاهیم مربوط به کتب مبانی جامعه‌شناسی به چشم می‌خورد، به طوری که در باب برخی موضوعات و مسایل مولفین اهتمام و مساعی لازم را جهت تشریح، تعمیق و تحلیل آنها مبذول داشته و کوشیده‌اند حتی‌المقدور حق مطلب را ادا نمایند. از این رو در بین ۵ کتاب انتخاب شده جهت تحلیل محتوا نیز در باب حذف یا ملحوظ نمودن برخی موضوعات، مفاهیم و مسایل افتراق، ناهمسازی و عدم تطابق دیده می‌شود. به طوری که در انتخاب، تشریح و تعمیق برخی مباحث و موضوعات برخی از مولفین دقت کافی مبذول داشته، در حالی که برخی دیگر نه تنها بعضی از این مباحث و موضوعات را ملحوظ نکرده‌اند، بلکه موضوعات و مباحث مطروحه را نیز به طور مبسوط، عمیق و در مواردی جامع و کامل طرح و تعریف نکرده‌اند. مضافاً آن که در برخی کتب منتخب مرور شده مباحث و موضوعاتی خاص و منحصر به فرد انتخاب و مطرح شده که مختص به آن اثر بوده و در سایر کتب به طور مرسوم مطرح نبوده است.

با عنایت به مقوله اول که ناظر بر تعریف و موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی است، در همه کتب مبانی مرور شده، مولفین با نادیده گرفتن تنوع و تعدد تعاریف مربوط به موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی به‌ویژه طبقه‌بندی پارادایماتیک از مشارب و حوزه‌های نظری جامعه‌شناسی و نیز تعریف هر یک از پارادایم‌های جامعه‌شناسی از موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی، به برداشتها و استنباطات اخص و محدودی از موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی اکتفا و بسنده کرده‌اند. به طوری که به طور اخص سه منبع از پنج منبع منتخب برای تحلیل محتوا با ارایه تعریفی واقعیت‌گرایانه از موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی (کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن، کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و کتاب مبانی جامعه‌شناسی هانری مندراس و ژرژ گورویچ) آن را علم مطالعه میدان‌های بی‌نهایت متنوع واقعیت‌های اجتماعی و تاثیرات واقعیات اجتماعی بر رفتار فرد تعریف کرده‌اند. در مقابل یکی از مولفین در کتاب مبانی جامعه‌شناسی خود در جایی با تکیه بر تعریفی از ماکس وبر^x و پارادایم اصالت تعریف جامعه‌شناسی را "مطالعه رفتار معنی‌دار و نظام‌مند انسان با هم‌نوعانش" تعریف و در جایی دیگر با تاکید بر تعریفی رفتارگرایانه آن را مطالعه علمی رفتار اجتماعی تعریف کرده است. بالاخره در یکی از منابع مرور شده نیز (مبانی جامعه‌شناسی و ثوقی و نیک خلق) مولفین به طور پراکنده بر تعاریفی از کنت^x، دورکهایم، وبر و گورویچ از جامعه‌شناسی بسنده کرده‌اند.

براساس مقوله دوم که ناظر بر ذکر دلایل متقن و قانع کننده در باب گوناگونی و تنوع تعاریف و موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی است در هیچ یک از منابع مرور شده، مولفین دلایل قانع کننده‌ای دال بر گوناگونی تعاریف و موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی ارائه نکرده‌اند.

با توجه به مقوله سوم نیز که بر ذکر عدم اجماع و توافق جامعه‌شناسان بر سر تعریف و موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی تاکید دارد هیچ یک از منابع به این مهم نمی‌پردازند.

در باب مقوله چهارم که ناظر بر چند علم بودن جامعه‌شناسی است، مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی هیچ کدام در آثار خود خواننده را متوجه این نکته نمی‌سازند که جامعه‌شناسی یک علم با موضوع مطالعاتی واحد و معین نیست بلکه علمی چند حوزه‌ای و بقول ریتزر^{xi} با موضوعات مطالعاتی متنوع است.

براساس مقوله پنجم که بر مبانی روش شناختی، شیوه‌های شناخت، صور استدلال (استقراء و قیاس) و انواع روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی تاکید دارد، مطالعه و تحلیل کتب مبانی جامعه‌شناسی منتخب نشان می‌دهد که در سه منبع مرور شده (مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک خلق - مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر و مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گورویچ) مبانی روش شناختی، شیوه‌های شناخت، صور استدلال اعم از استقرایی یا قیاسی و نیز انواع روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی به طور محدود، ناکامل، معیوب و نادرست و در مواردی نیز گمراه کننده مطرح شده است. مضافاً آن که در هیچ یک از منابع مذکور به روش‌های کمی و کیفی اشاره‌ای نشده و زمینه‌ها و موارد کاربرد آنها و وجود افتراق این روش‌ها تحلیل و مطرح نشده است. در دو منبع دیگر (مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن و جامعه‌شناسی گیدنز) مولفین ضمن تلقی جامعه‌شناسی به مثابه یک علم اثباتی و ضمن تلقی جامعه‌شناسی به مثابه علمی کاربردی به شیوه‌های شناخت و صور استدلال استقرایی و قیاسی و نیز برخی از روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی اشاره نموده‌اند. با این وجود در هر دو منبع، مولفین اشاره‌ای به روش‌های کیفی، کاربرد این روش‌ها در علوم اجتماعی و تمیز آنها از روش‌های کمی نکرده‌اند.

با توجه به مقوله ششم در تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی که بر مشکلات کاربرد رهیافت علمی در علوم اجتماعی و وجود وجوه افتراق میان موضوعات مطالعاتی و روش‌های شناخت در علوم طبیعی و زیستی و علوم اجتماعی تاکید دارد، در کتب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن و گیدنز به طور محدودی به این موضوع پرداخته شده است. با این وجود در سه منبع دیگر (کتب مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گورویچ، نیک‌گهر و وثوقی و نیک-

خلق) مشکلات کاربرد روش‌ها و رهیافت‌های علمی در جامعه‌شناسی و تفاوت میان موضوعات مطالعاتی علوم اجتماعی و علوم طبیعی به نحو روشن و دقیقی مورد تدقیق و مطالعه قرار نگرفته است.

با در نظر گرفتن مقوله هفتم که ناظر بر تنوع روش‌های شناخت در جامعه‌شناسی است جز در یک مورد (کتاب جامعه‌شناسی گیدنز) مابقی کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه، نه تنها به تنوع روش‌های شناخت در علوم اجتماعی اشاره نکرده‌اند، بلکه دلایل متقن و قانع کننده‌ای نیز در این خصوص ارائه نداده‌اند.

با عنایت به مقوله هشتم که بر آشناسازی خواننده با منابع کسب معرفت در علم نظیر حجیت، تفهیم و شهود، تجربه و مشاهده، برهان و قیاس و . . . تاکید دارد، سه منبع از منابع مرور شده (کتب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، نیک‌گهر و مندراس و گورویچ) خواننده را با منابع کسب معرفت در علم آشنا نمی‌سازند. با این وجود در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن به طور محدودی به منابع کسب معرفت در علم اشاره شده است.

براساس مقوله نهم که ناظر بر طرح بینش‌های روش‌شناختی در علوم اجتماعی نظیر اثبات‌گرایی، تجربه‌گرایی، طبیعت‌گرایی، مکانیک‌گرایی، دیالکتیک و هرمنوتیک است در هیچ یک از منابع مرور شده، مولفین بینش‌های روش‌شناختی را در علوم اجتماعی مطرح نمی‌سازند. با این وجود در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز به طور گذرا و محدود برخی از این بینش‌ها مطرح می‌شوند.

با در نظر گرفتن مقوله دهم که بر تلقی جامعه‌شناسی به عنوان یک علم تاکید دارد، در هر پنج کتاب مورد تحلیل، هر چند که مولفین، جامعه‌شناسی را به عنوان حوزه‌ای علمی تلقی می‌کنند و بر کاربرد رهیافت علمی در جامعه‌شناسی اصرار دارند، در عین حال در هیچ یک از این کتب، مولفین نه علم را تعریف می‌کنند و نه دلایل متقن و براهن محکم در باب علمی بودن جامعه‌شناسی ارائه می‌دهند.

با عنایت به مقوله یازدهم که بر تمیز میان علم و معرفت تاکید داشت، هیچ یک از پنج منبع مرور شده، به افتراق میان علم و معرفت و تمیز این دو اشاره و اهتمام نداشته‌اند.

در باب اهداف علم نیز که در مقوله دوازدهم مورد نظر بود، جز در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز در مابقی کتب مبانی جامعه‌شناسی (وثوقی، نیک‌خلق، نیک‌گهر، کوئن، مندراس و گورویچ) اشاره‌ای به این موضوع نشده است.

در مقوله سیزدهم نیز که ناظر بر اهداف علمی جامعه‌شناسی است تنها در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز به طور محدودی اهداف علمی جامعه‌شناسی مورد توجه مولف بوده است و در چهار منبع دیگر این موضوع مورد تدقیق قرار نگرفته است.

با عنایت به مقوله چهاردهم که بر طرح اصول و اهداف علم در کتب مبانی جامعه‌شناسی تاکید دارد، نتایج تحلیل محتوای کتب منتخب نشان می‌دهد که در هیچ یک از منابع مزبور اهداف و اصول علم مورد توجه و دقت مولفین نبوده است.

علم و فواید آن و جامعه‌شناسی به عنوان علمی فایده‌مند که در مقوله پانزدهم مورد توجه بوده است تنها در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن به طور محدودی مورد توجه بوده است و در سه منبع دیگر (مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر و مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گوروچ) از سوی مولفین نادیده گرفته شده است.

براساس مقوله شانزدهم که بر طرح مراحل تحقیق علمی تاکید دارد، جز در کتاب مبانی جامعه‌شناسی هانری مندراس و ژرژ گوروچ که این مراحل طرح و تشریح نشده‌اند، در چهار منبع دیگر کم و بیش مولفین به مراحل تحقیق علمی اشاره کرده‌اند. با این وجود در این منابع نیز طرح مراحل تحقیق علمی به طور کامل و مشروح انجام نشده است. به عنوان مثال در کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق این مراحل به طور نامنظم و مبتنی بر عدم ترتیب و توالی و نیز ناقص مطرح شده‌اند. در کتاب مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر نیز طرح و شرح این مراحل ناقص و غیراستاندارد و بیشتر متوجه مراحل تحقیق پیمایش بوده است. در کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن نیز مراحل تحقیق علمی به طور محدود و ناقص مطرح شده است. تنها منبعی که به نسبت جامع‌تر و مبسوط‌تر از منابع دیگر، مراحل تحقیق علمی را مورد تدقیق و تشریح قرار داده، کتاب جامعه‌شناسی گیدنز است. اما در این منبع نیز فقط به مراحل روش‌های کمی نظیر پیمایش تاکید شده است.

با عنایت به معرفی جامعه‌شناسی به عنوان علمی کاربردی و مداخله‌گر از سوی کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه، در سه منبع (کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن و کتاب جامعه‌شناسی گیدنز) به طور محدودی به جامعه‌شناسی به عنوان علمی کاربردی اشاره شده است. مع‌الوصف در هیچ یک از این سه منبع به اهداف مداخله‌گرانه جامعه‌شناسی پرداخته نشده است. دو منبع دیگر نیز (کتاب مبانی

جامعه‌شناسی نیک‌گهر و مندراس و گوروچ) هیچ اشاره‌ای به موضوع مورد نظر (معرفی جامعه‌شناسی به عنوان علمی کاربردی و مداخله‌گر) نداشته‌اند.

با در نظر گرفتن مقوله هجدهم که ناظر بر تلاش مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی جهت تشویق و ترغیب دانشجویان به کاربرد ابزار و روش‌های علمی در مطالعات اجتماعی و استفاده از پژوهش‌های تجربی به منظور شناخت، پیش‌بینی و کنترل پدیده‌های اجتماعی است، تنها دو منبع از پنج منبع مورد مطالعه به این مساله پرداخته‌اند (کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن) و در سه منبع دیگر مورد فوق مغفول مانده است. البته در کار گیدنز و بروس کوئن نیز مولفین به طور مختصر و محدود بر کاربرد روش‌های تجربی در مطالعات اجتماعی و ترغیب دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی به انجام پژوهش‌های تجربی اهتمام کرده‌اند.

در باب موضوع تقویت روحیه تحقیق و تتبع در دانشجویان نیز که در مقوله نوزدهم مورد تاکید بود فقط گیدنز و بروس کوئن در کتب مبانی جامعه‌شناسی خود به طور محدود و مختصر این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند و در سه منبع دیگر، مولفین بی تفاوتی از کنار این موضوع گذشته‌اند.

با عنایت به مقوله بیستم که ناظر بر تقویت و ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسش در دانشجویان و توصیه آنان به کاربرد برهان و استدلال در تبیین پدیده‌های اجتماعی است فقط در دو منبع از پنج مرور شده (کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن) مولفین به تقویت و ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسش در دانشجویان و توصیه آنان به کاربرد برهان و استدلال در تبیین پدیده‌های اجتماعی اهتمام کرده‌اند و در سه منبع دیگر به این موضوع پرداخته نشده است.

بر اساس مقوله بیست و یکم که بر تشریح پارادایم‌های نظری عمده در جامعه‌شناسی معاصر از سوی کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه تاکید دارد، هیچ یک از منابع مورد تحقیق به طبقه‌بندی و تشریح پارادایم‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر (پارادایم اصالت واقعیت اجتماعی و پارادایم اصالت تعریف اجتماعی و پارادایم اصالت رفتار اجتماعی) نمی‌پردازند.

بر اساس مقوله بیست و دوم نیز که ناظر به طبقه‌بندی و تشریح مکاتب نظری متفرع از هر پارادایم است، هیچ یک از منابع پنجگانه به این مساله نمی‌پردازند.

طبقه‌بندی و تشریح هر یک از نظریه‌های منتسب به پارادایم‌های جامعه‌شناسی و مکاتب نظری متعلق به آنها که موضوع مقوله بیست و سوم است، هیچ یک از منابع مورد مطالعه به این اهتمام نمی‌کنند.

با عنایت به مقوله بیست و چهارم که ناظر بر تشریح فرضیه‌ها، مفاهیم و متغیرهای اساسی هر یک از پارادایم‌ها و مکاتب و نظریه‌های مربوطه است، نتایج تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی منتخب نشان داد که در هیچ یک از منابع مذکور به طور صریح، مستقیم و روشن به این مهم پرداخته نشده است و با وجود طرح و تبیین مفروضات، قضایا و متغیرهای کثیری در این منابع و در زمره فرضیه‌ها، مفاهیم و متغیرهای اساسی جامعه‌شناسی، هیچ کدام از منابع مشخص نمی‌سازند که این فرضیه‌ها، مفاهیم و متغیرهای اساسی متعلق به کدام پارادایم، مکتب و نظریه‌های منتسب به آنها هستند.

طرح و تشریح روش‌شناسی هر یک از پارادایم‌ها، مکاتب و نظریه‌های متعلقه در کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحقیق که موضوع مقوله بیست و پنجم است، در هیچ یک از منابع مورد مطالعه مشاهده نمی‌شود. از این رو خواننده (دانشجویان) و مصرف‌کنندگان این منابع به نحو صریح، روشن و دقیق با پارادایم‌ها، مکاتب و نظریه‌های متعلق به هر یک از آنها و نیز روش‌شناسی منتسب به آنها آشنا نمی‌شوند.

با عنایت به مقوله بیست و ششم که بر طرح و تشریح گرایش‌های تخصصی و حوزه‌های علمی فرعی در جامعه‌شناسی تاکید دارد سه منبع از پنج منبع مورد مطالعه به این مهم نمی‌پردازند فقط در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و در کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن به طور محدود و ناقص برخی از حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی نظیر جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی خانواده، جامعه‌شناسی شهری و نظایر آن مطرح می‌شوند.

براساس مقوله بیست و هفتم که ناظر بر طرح و تشریح مفاهیم، موضوعات و مباحث اساسی و پایه‌ای جامعه‌شناسی از سوی کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه است، نتایج تحلیل محتوا نشان داد که جز در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز و کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن که در آنها مولفین کوشیده‌اند حتی‌المقدور مفاهیم، موضوعات و مباحث اساسی و پایه‌ای جامعه‌شناسی در طریقی جامع و نسبتاً کامل طرح و تشریح کنند، در سه منبع دیگر (کتب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، نیک‌گهر و مندراس و گوروپچ) این موضوعات به طور بخشی، جزئی، گزیده‌ای و مبتنی بر انتخاب و سلیقه مولفین آورده شده است.

با عنایت به مقوله بیست و هشتم که بر ارتباط جامعه‌شناسی با سایر علوم نظیر روان‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، مردم‌شناسی و نظایر آن دارد به جز کتاب مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر در بقیه منابع مورد مطالعه مولفین به طور محدود و ناکامل به ارتباط جامعه‌شناسی به برخی از علوم پرداخته‌اند.

تشریح فرصت‌ها و چالش‌های جامعه‌شناسی از سوی کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل که موضوع مقوله بیست و نهم است گرچه در کتاب جامعه‌شناسی گیدنز مورد توجه مولف قرار نگرفته است، در سایر منابع مورد مطالعه (کتب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، نیک‌گهر، بروس کوئن و مندراس و گروویچ) به طور پراکنده، محدود و سطحی از سوی مولفین طرح و تشریح شده است.

با عنایت به مقوله سی‌ام که بر تشریح وضعیت کنونی و جایگاه فعلی جامعه‌شناسی در میان سایر علوم تاکید دارد، نتایج تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی منتخب نشان داد که به جز کتاب جامعه‌شناسی گیدنز که در آن مولف به نحو محدود و به طور سطحی و گذرا به این موضوع اشاره دارد در هیچ یک از منابع دیگر مولفین به این مسئله نمی‌پردازند. لذا در اغلب این منابع، خوانندگان (دانشجویان) با موقعیت و جایگاه این علم آشنا نمی‌شوند.

مقوله سی و یکم که ناظر بر نگاه و تامل مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه در باب آینده جامعه‌شناسی و دورنمای آن است، یافته‌های تحلیل محتوای کتب مورد مطالعه مبین آن است که در هیچ یک از منابع مرور شده مولفین نگاه و تاملی در باب آینده جامعه‌شناسی و اینکه این علم به کجا می‌رود، ندارند.

با عنایت به مقوله سی و دوم که بر طرح مسایل جامعه‌شناسی ایران و ذکر شواهد، مصادیق و تشریح و تحلیل موضوعات، وقایع اتفاقیه و مسایل اجتماعی ایران از سوی مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی تاکید دارد، نتایج تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه نشان می‌دهد که دستکم در خصوص کتب تالیفی که مولفین آنها ایرانی هستند (کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق و کتاب مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر) مولفین به طور محدود و در چند مورد خاص به ذکر شواهد، مصادیق و نیز طرح مسایل جامعه‌شناسی ایران پرداخته و در اغلب موارد موضوعات و مسایل مطروحه بی‌ارتباط با موضوعات و مسایل خاص جامعه ایرانی مطرح شده است. به طوری که در قالب موارد به نظر می‌رسد مولفین این کتب، آن کتاب‌ها را به تن جامعه ایران و مسایل و موضوعات اجتماعی در ایران خیاطی نکرده‌اند. به عنوان مثال در کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق مولفین در چند مورد خاص و به طور محدود به ساختار خانواده عشایری و یا خانوار در روستای ایران می‌پردازند. این توجه از سوی مولف

کتاب مبانی جامعه‌شناسی (نیک گهر) به موضوعات و مسایل خاص اجتماعی در ایران ناچیز و اندک است. در باب کتب مبانی جامعه‌شناسی خارجی نیز که به فارسی برگردانده شده‌اند (کتاب جامعه‌شناسی گیدنز، مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن، و مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گورویچ) مترجمین نیز سعی لازم را در انتخاب شواهد و مثال‌های جایگزین برای شواهد و مثال‌های فرانسوی، انگلیسی، آمریکایی و سایر و ذکر آنها براساس مثال‌ها و قرائن بومی مبذول نداشته‌اند.

براساس مقوله سی و سوم که بر فصل‌بندی منظم، جامع و استاندارد کتب مبانی جامعه‌شناسی تاکید دارد، نتایج مطالعه کتب منتخب نشانگر آن است که در اغلب کتب مذکور، مولفین بنا به ذوق و سلیقه شخصی به تنظیم و تنسيق کتاب‌های خود برحسب موضوعات و مباحث مطروحه اقدام کرده‌اند که این خود سبب خارج شدن این کتب از قاعده استاندارد و ناهمگونی در فصل‌بندی آنها شده است. به طوریکه در مواردی کتاب‌ها از یک تسلسل منطقی بر اساس تقدم و تاخر موضوعات برخوردار نیستند و یا اینکه در برخی منابع، برخی مباحث و موضوعات در سرفصل‌ها حذف و نادیده گرفته و در برخی دیگر لحاظ می‌شود. چنین ناهماهنگی در بسیاری از منابع مرور شده سبب گردیده است نظم منطقی و ترتیب و توالی معقول میان فصول، سرفصل‌ها و عناوین و موضوعات تا حدود بسیار زیادی مخدوش و ضایع شده و کتب از حالت کتب درسی خارج شود. از طرفی میان خود منابع مرور شده نیز لازم است این تمیز داده شود که در برخی از آنان (جامعه‌شناسی گیدنز و مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن) مولفین حتی‌المقدور موضوعات، مسایل و مفاهیم اساسی و اصلی جامعه‌شناسی را در سرفصل‌های کتب خود گنجانده‌اند. هر چند هنوز مباحث و موضوعات مهمی وجود دارد که در این کتاب‌ها از قلم افتاده‌اند در مقابل در برخی از منابع مرور شده، با وجود تلاش مولفین، بسیاری از موضوعات، مفاهیم و مسایل اساسی جامعه‌شناسی که بیشتر در سرفصل‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر لحاظ می‌شوند (نظیر: نهادهای اجتماعی چون نهاد آموزش و پرورش، نهاد دین، نهاد خانواده و . . . بهداشت و سلامت، اقوام و قومیت، شهر و شهرنشینی، انحرافات، مسایل اجتماعی، مسایل دموگرافیک، محیط زیست، دولت، سازمان‌ها، ارتش، اقلیت‌ها، رفتارهای جمعی و مانند آن) حذف و نادیده گرفته شده‌اند. این نواقص در کتاب مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گورویچ، نیک‌گهر و وثوقی و نیک‌خلق بیشتر مشاهده می‌شود.

براساس مقوله سی و چهارم در تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی که ناظر بر ارایه فهرست منابع و ماخذ در انتهای هر فصل است، نتایج مطالعه پنج کتاب منتخب مبانی جامعه‌شناسی نشان می‌دهد که در کتاب گیدنز و بروس کوئن، این فهرست در انتهای هر فصل لحاظ نشده است. در مقابل وثوقی و نیک خلق به طور کامل و نیک-گهر و مندراس و گوروچ تا حدودی کوشیده‌اند در انتهای هر فصل در مواردی فهرست منابع و در مواقعی یادداشتهای مربوطه را بگنجانند.

با توجه به مقوله سی و پنجم که ناظر بر توصیه و دعوت دانشجویان به مطالعه منابع مطالعاتی اضافی از سوی مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی است، نتایج مطالعه منابع مرور شده نشان می‌دهد که در چهار منبع مرور شده (مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، بروس کوئن، گیدنز و مندراس و گوروچ) مولفین به این مهم اهتمام داشته‌اند. معهدا این موضوع مورد توجه نیک‌گهر مولف کتاب مبانی جامعه‌شناسی نبوده است.

در مورد تاکید بر داشتن خلاصه فصل، مفاهیم کلیدی فصل، پرسش، تمرین و خودآزمایی برای دانشجویان در انتهای هر فصل که در مقوله سی و ششم مطرح شده است، نتایج مطالعه پنج کتاب مبانی جامعه‌شناسی مورد تحلیل نشان می‌دهد که در دو منبع (کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق و مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گوروچ) مولفین این موارد را کاملاً نادیده گرفته‌اند. در مقابل نیک‌گهر در کتاب مبانی جامعه‌شناسی خود خلاصه فصل، و مفاهیم کلیدی هر فصل را حذف ولی پرسش، تمرین و خودآزمایی را در انتهای هر فصل لحاظ کرده است. بروس کوئن نیز خلاصه فصل و مفاهیم کلیدی را در انتهای هر فصل نادیده می‌گیرد ولی پرسش و تمرین و خودآزمایی را در پایان فصول لحاظ کرده است. گیدنز بالعکس در کتاب مبانی جامعه‌شناسی خود به ذکر خلاصه فصل و مفاهیم کلیدی در پایان هر فصل اهتمام می‌کند، معهدا بخش پرسش، تمرین و خودآزمایی برای دانشجویان را حذف می‌کند.

براساس مقوله سی و هفتم در تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی که ناظر بر رعایت اصول نوشتاری صحیح از سوی مولفین و نیز برخورداری کتب از کیفیت مطلوب چاپ، کاغذ، حروف چینی، فصل بندی و تدوین منظم جداول و نمودارها و نظایر آن است، نتایج تحلیل محتوای منابع مورد مطالعه نشان می‌دهد که در مجموع، مولفین و مترجمین کوشیده‌اند اصول نوشتاری و ترجمه سلیس و قابل فهم را حتی‌المقدور رعایت کنند. با این وجود کتب مطالعه شده جز در یک مورد (کتاب جامعه‌شناسی گیدنز ترجمه منوچهر صبوری کاشانی) نسبت به

بسیاری از کیب جامعه‌شناسی معتبر خارجی، به لحاظ شکل ظاهری، مرغوبیت کاغذ، کیفیت طبع و حروف چینی، جاذبه‌های ظاهری و بیرونی، دوام و استحکام، در سطح مطلوب و مرغوبی نیست.

با عنایت به مقوله سی و هشتم که بر داشتن فهرست اعلام، واژه‌نامه انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی و نظایر آن در کتب مبانی جامعه‌شناسی تاکید دارد، نتایج مطالعه منابع مورد تحلیل نشان می‌دهد که جز در یک مورد (کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق) سایر منابع کم و بیش به این مهم اهتمام داشته‌اند، ولی کتاب جامعه‌شناسی بروس کوئن با وجود برخورداری از واژه‌نامه فارسی - انگلیسی فاقد فهرست اعلام است.

درباره موضوع انطباق کتب مبانی جامعه‌شناسی با سرفصل‌های مصوب و نیز با سرفصل‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی که در مقوله‌های سی و نهم و چهلم مورد تاکید است، نتایج تحلیل محتوا و مطالعه منابع منتخب نشان می‌دهد که در باب مقوله سی و نهم کتاب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی نیک‌خلق تا حدود زیاد، مبانی جامعه‌شناسی نیک‌گهر تا حدودی، مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن و گیدنز تا حدود زیادی و بالاخره کتاب مبانی جامعه‌شناسی مندراس و گوروچ تا حدودی با سرفصل‌های مصوب انطباق دارند.

با توجه به مقوله چهلم (انطباق با سرفصل‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی) کتب مبانی جامعه‌شناسی وثوقی و نیک‌خلق، نیک‌گهر، و هانری مندراس و گوروچ تا حدود کم، کتاب مبانی جامعه‌شناسی بروس کوئن تا حدودی و کتاب جامعه‌شناسی گیدنز تا حدود زیاد با سرفصل‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی تطابق و هماهنگی دارند.

نتیجه‌گیری براساس یافته‌ها و پیشنهادات

هدف کلی از مطالعه علمی و تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس در محیط‌های دانشگاهی کشور، وقوف به کیفیت غنا و جامعیت این کتب به مثابه ابزاری آموزشی در معرفی رشته جامعه‌شناسی به عنوان یک حوزه مطالعاتی و گرایش تخصصی در علوم اجتماعی و نیز به منزله وسیله‌ای در انتقال و عرضه دانش اجتماعی، فنون و روش‌های شناخت جامعه‌شناسی، حوزه‌ها و حیطه‌های مطالعاتی جامعه‌شناسی، اهداف و کاربردهای جامعه‌شناسی به دانشجویان این رشته مطالعاتی بود. در این تحقیق تلاش کردم تا با استفاده از یافته‌ها و نتایج تحقیق به سوالات زیر پاسخ گویم:

اول، انطباق سرفصل‌ها و رئوس مباحث کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس عمده در محیط‌های دانشگاهی کشور با سرفصل‌های مصوب رشته چقدر است؟

دوم، انطباق مباحث و موضوعات کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس عمده در محیط‌های دانشگاهی کشور با موضوعات و مباحث کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی تا چه حدودی است؟

سوم، چه شباهت‌ها و تفاوت‌های عمده‌ای میان کتب مبانی جامعه‌شناسی داخلی با یکدیگر و با کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی به لحاظ طرح مباحث و موضوعات اساسی جامعه‌شناسی، تعریف جامعه‌شناسی، مبانی روش‌شناسی جامعه‌شناسی، حوزه‌های تخصصی جامعه‌شناسی و نظایر آن وجود دارد.

تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی (پنج کتاب) که در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور تدریس می‌شوند، براساس مقوله‌های تعیین شده و طبقه‌بندی آنها در ۴۰ مقوله نشان داد که اولاً در غالب کتب مطالعه شده بدون استثنا انتخاب موضوعات، مباحث، مفاهیم و عناوین و سرفصل‌های بخش‌ها و فصول کتاب‌ها و ترتیب و توالی آنها و نیز تنظیم و تنسيق مباحث هر فصل کتاب بنا به ذوق و سلیقه مولفین صورت گرفته است. به طوری که ذائقه و انتخاب مولفین از مباحث و ترتیب و توالی و طبقه‌بندی موضوعات و مباحث فصول و نیز اولویت بخشی به برخی مباحث و موضوعات تعمیق و تطویل آنها و متقابلاً حذف و غمض بخشی از مباحث، موضوعات، مسایل و مفاهیم عمده و کلیدی که منجر به عدول مولفین از استانداردها و الزامات تدوین کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر و شناخته شده در سطح جهان و دانشگاه‌های بین‌المللی شده است تعیین کننده و دخیل بوده است.

ثانیاً درباره رعایت مقولات تعیین شده (۴۰ مقوله) که در تحلیل محتوای این کتب ملاک ارزیابی بود، مولفین کتب ارزیابی شده یکسان و همسو عمل نکرده‌اند. به طوری که در مورد رعایت برخی مقولات اجماع و توافق عمل وجود داشته و بالعکس، در مورد غمض و نادیده گرفتن آنها نیز، مولفین به طور یکسان عمل نکرده‌اند. با این وجود تفاوت‌هایی میان برخورد با برخی مباحث، موضوعات و مفاهیم مربوط به کتب مبانی جامعه‌شناسی به چشم می‌خورد، به طوری که درباره برخی موضوعات و مسایل، مولفین تلاش لازم را برای تشریح، تعمیق و تحلیل آنها مبذول داشته و کوشیده‌اند تا حق مطلب را ادا کنند. از این رو در بین پنج کتاب انتخاب شده برای تحلیل محتوا نیز در مورد حذف یا ملحوظ نمودن برخی موضوعات، مفاهیم و مسایل افتراق، ناهمسازی و عدم تطابق دیده می‌شود. به طوری که در انتخاب، تشریح و تعمیق برخی مباحث و موضوعات برخی از مولفین دقت و تدقیق کافی

مبذول داشته، در حالی که برخی دیگر نه تنها بعضی از این مباحث و موضوعات را رعایت نکرده‌اند، بلکه موضوعات و مباحث مطروحه را نیز به طور مبسوط، عمیق و در مواردی جامع و کامل طرح و تعریف نکرده‌اند. مضافاً آنکه در برخی کتب منتخب مرور شده، مباحث و موضوعاتی خاص و منحصر به فرد انتخاب و مطرح شده است که مختص به آن اثر بوده و در کتاب‌های دیگر به طور مرسوم مطرح نبوده است. در یک جمع بندی کلی براساس نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه، می‌توان استدلال کرد:

با عنایت به مقولات ۴۰ گانه کتب مورد مطالعه، کاستی‌ها، محدودیت‌ها و نواقص عمده‌ایی به‌ویژه در مقایسه با کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی دارند. این کاستی‌ها در محورهای زیر برجسته‌تر است:

۱. موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی
۲. نحله‌ها، پارادایم‌ها و مکاتب نظری جامعه‌شناسی
۳. مفاهیم اساسی و موضوعات و مباحث عمده جامعه‌شناسی
۴. روش‌شناسی و شیوه‌های شناخت در جامعه‌شناسی
۵. جامعه‌شناسی و ارتباط آن با سایر علوم
۶. وضعیت کنونی جامعه‌شناسی
۷. حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی
۸. جامعه‌شناسی در عمل و فواید آن
۹. فرصت‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و چالش‌های رشته و نگاهی به آینده جامعه‌شناسی

حال در پرتو نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه، می‌توان توصیه‌هایی را در ارتباط با بهبود سطح کیفی و کمی این کتب و ارتقاء آنها به سطح مطلوب و استاندارد و منطبق بر کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی و سرفصل‌های مصوب ارایه داد:

۱. یکی از موضوعات و در عین حال کاستی‌های کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس بی‌نظمی، پراکندگی، ابهام، تشدد و تشتت و در بسیاری موارد فقدان ضابطه و قاعده و شیوه طبقه‌بندی در باب موضوع مطالعاتی جامعه‌شناسی، به‌ویژه غفلت مولفین از پرداختن به این حقیقت است که جامعه‌شناسی یک علم نیست بلکه چند علم است. به قول ریتزر (۲۰۰۶) چون چند علم است، دارای پارادایم‌ها و مکاتب متعدد و متنوعی

است و لذا علمی چند حوزه‌ای به شمار می‌آید که در آن هر حوزه و مکتب متعلق بدان، موضوع و روش مطالعاتی و مفاهیم اساسی مختص به خود را دارد. در غالب کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه، مولفین به طبقه‌بندی تعاریف و موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی برحسب پارادایم‌ها و منظومه‌های نظری و مکاتب متعلقه نپرداخته و بر ابهامات، سردرگمی‌ها و صعوبت فهم و تمیز تعاریف و موضوعات مطالعاتی جامعه‌شناسی افزوده‌اند. از این رو توصیه به مولفین فعلی از یک سو و مولفین آتی کتب مبانی جامعه‌شناسی از سوی دیگر در باب دقت و توجه به طبقه‌بندی منظم و سیستماتیک و مبتنی بر ملاک‌ها، معیارها و اصول روشن، معقول و مدلل از تعاریف و موضوعات جامعه‌شناسی می‌تواند توصیه‌ای سازنده و مفید به فایده باشد.

۲. با عنایت به تعدد و تنوع پارادایم‌ها، مکاتب، نظریه‌ها و مشارب نظری متعدد در جامعه‌شناسی معاصر از یک سو و بهره‌گیری و تاثیرپذیری هر یک از انواع و صور مختلف شناخت، شیوه‌های استدلال و تبیین و روش‌های تحقیق از سوی دیگر، در کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس اولاً سهم و کیفیت پرداختن، تشریح و تدقیق در مبحث روش شناسی جامعه‌شناسی از سوی مولفین این کتب بیش از حد نامتناسب، نابرابر و ناهمسان است به طوری که برخی مولفین تا حد امکان کوشیده‌اند تا فصل مربوط به روش‌شناسی جامعه‌شناسی را جامع، فهمیدنی و کم و بیش کامل توضیح دهند. در مقابل، این مبحث از سوی برخی از مولفین به شدت مهجور مانده و در مواردی نیز مباحث و توضیحات ارایه شده در طریقی است که نه تنها بر فهم و شناخت دانشجویان در باب روش شناسی و شیوه‌های شناخت در جامعه‌شناسی نمی‌افزاید، بلکه در مواردی نیز مباحث و توضیحات داده شده گمراه کننده و مغایر با اصول و واقعیت‌های روش‌شناختی است. یکی از موضوعات و مباحث مهمی که در بخش روش و در اغلب کتب مبانی جامعه‌شناسی از سوی مولفین مورد غفلت واقع شده است، تمیز روش‌های کمی از کیفی، کاربرد این روش‌ها از سوی جامعه‌شناسان برحسب انتساب پارادایمیک و مکتبی آنها، زمینه‌های کاربرد، بینش روش‌شناختی، شیوه استدلال، نحوه برداشت از واقعیت‌های اجتماعی، تکیه بر رهیافت علمی و تجربی و نیز نقاط قوت و نقاط ضعف هر یک و طبقه‌بندی روش‌های کمی و روش‌های کیفی برحسب انواع هر یک است. از این رو توصیه مولفین به تقویت بخش روش شناسی و روش‌شناسی جامعه‌شناسی در کتب درسی به‌ویژه در کتب مبانی جامعه‌-

شناسی و تشریح مبانی روش‌شناختی هر یک از پارادایم‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی، می‌تواند به تقویت این کتاب‌ها و ارتقای سطح کیفی آنها به لحاظ تقویت روحیه تحقیق و تتبع در دانشجویان بینجامد.

۳. کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس کم و بیش در طبقه‌بندی، تشریح و تحلیل حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی غفلت ورزیده‌اند. در اغلب منابع مورد مطالعه اولاً همه حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی مطرح و تشریح نشده است. گرچه در برخی از منابع مختصر اشاره‌ایی به تعدادی از این حوزه‌ها شده است. با این وجود به طور کامل همه حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی از سوی مولفین مطرح و مورد مطالعه قرار نگرفته است. جامعه‌شناسی دین، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی انحرافات، جامعه‌شناسی هنر، جامعه‌شناسی ادبیات، جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی شهری، جامعه‌شناسی صنعتی، جامعه‌شناسی روستایی، جامعه‌شناسی معرفتی، جامعه‌شناسی ورزش و اوقات فراغت، جامعه‌شناسی حقوقی، جامعه‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی ارتباطات و نظایر آن از حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی عمده‌ای در جامعه‌شناسی معاصر است که در برخی از منابع مرور شده به طور محدود و مختصر از سوی مولفین مطرح و مطالعه شده است. لذا ضرورت دارد که دانشجویان به نحو مطلوب و جامع‌تری در کتاب‌های مبانی جامعه‌شناسی با این مبحث و تنوع حوزه‌ها و گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی آشنا شوند و از حدود و ثغور و دامنه شناخت جامعه‌شناسی، حیطه‌های مطالعاتی و گستره نگاه و دید جامعه‌شناسان به موضوعات اجتماعی آگاهی پیدا کنند.

۴. تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس همچنین حقایقی را در باب کیفیت و کمیت موضوعات و مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی و طرح و تشریح این موضوعات در کتب مبانی از سوی مولفین از یک سو و سلیقه‌گرایی، انتخاب‌گزینشی برحسب ذوق و ترجیح مولف و فقدان ضابطه یا نبود اجماع در بین مولفین جهت انتخاب، طرح و تعیین موضوعات و مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی از سوی دیگر آشکار می‌سازد. با وجود تفاوت‌های اساسی منابع مورد مطالعه (کتب مبانی جامعه‌شناسی) در باب تعداد و فراوانی مفاهیم و موضوعات اساسی جامعه‌شناسی انتخاب شده جهت طرح در بخش مربوطه و نیز حاکمیت سلیقه در انتخاب و اولویت بخشی به موضوعات و مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی که مبین عدم اجماع مولفین در باب اهمیت و اولویت این مفاهیم از یک سو و نبود و فقدان دستور کار استاندارد جهت تعیین و طرح آنها از

سوی دیگر است، در اغلب کتب مبانی جامعه‌شناسی برخی از مفاهیم و موضوعات اساسی جامعه‌شناسی مورد توجه و تاکید مولفین این کتب قرار نگرفته و در مقایسه با بسیاری از کتب معتبر خارجی که به طرح مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی در کتاب‌های مبانی جامعه‌شناسی اولویت و اهمیت وافری قائل‌اند مغفول مانده است. به عنوان مثال موضوعات و مفاهیمی نظیر رفتارهای جمعی، جنبش‌های اجتماعی، جنگ، مسایل زیست محیطی، جامعه و اکولوژی، جمعیت، شهرنشینی، بوروکراسی، سازمان‌ها و نهادهای مدنی سازمان‌های غیردولتی، جنسیت، فمینیسم، سلامت و بهزیستی اجتماعی، وسایل ارتباط جمعی، کار و اشتغال، دین و نهادهای مذهبی، اوقات فراغت و تفریحات، احزاب سیاسی، نهاد مدرسه، سبک زندگی، سرمایه اجتماعی، شبکه‌های حمایت اجتماعی و نظایر آن در اغلب کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس از قلم افتاده و در زمره مفاهیم و موضوعات اساسی جامعه‌شناسی مورد تدقیق و مطالعه مولفین قرار نگرفته است. لذا ضرورت دارد که مولفین آتی، به ویژه مولفین داخل کشور به این مساله توجه وافی و کافی مبذول دارند و شایع‌ترین و عمده‌ترین مباحث، موضوعات و مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی را در کتب مبانی جامعه‌شناسی خود لحاظ کنند.

۵. با عنایت به این موضوع که روابط و مناسبات جامعه‌شناسی با برخی از رشته‌ها و حوزه‌های علمی، به‌ویژه علوم انسانی نظیر روان‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد، حقوق، علوم تربیتی، علم مدیریت، تاریخ، روان‌شناسی اجتماعی و نظایر آن در متون مبانی جامعه‌شناسی مورد مطالعه جز در برخی کتب که به طور محدودی به این مسئله پرداخته‌اند، در اغلب منابع مناسبات جامعه‌شناسی با سایر علوم مورد توجه و تدقیق مولفین کتاب قرار نگرفته است، ضرورت دارد مولفین آتی در تالیف و تدوین کتب مبانی جامعه‌شناسی روابط جامعه‌شناسی را با برخی از علوم برای مخاطبین خود شرح دهند.

۶. تحلیل محتوای کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس همچنین نشان می‌دهد که در بسیاری از منابع مرور شده نه تنها مولفین به طرح و تشریح وضعیت کنونی جامعه‌شناسی و جایگاه فعلی آن در میان سایر علوم اهتمام نورزیده‌اند، از تدقیق و تامل در باب آینده جامعه‌شناسی نیز غفلت کرده‌اند. مضافاً آنکه در غالب موارد، مولفین کتب مبانی جامعه‌شناسی مورد تدریس، از طرح و تشریح فرصت‌ها، تهدیدها و چالش‌های فراروی جامعه‌شناسی و در روند تحولات آتی آن امتناع کرده‌اند. لذا ضرورت دارد که به شیوه‌ای که

امروزه در اکثر کتب مبانی جامعه‌شناسی معتبر خارجی عمل می‌شود، مولفین کتب داخلی نیز به طرح مساله مذکور و تشریح فرصت‌ها، تهدیدها و چالش‌های فراروی جامعه‌شناسی و روند تحولات آتی این رشته اهتمام کنند.

۷. با عنایت به ساختار، شیوه فصل‌بندی، تسلسل و توالی منطقی، مرسوم و معقول مباحث، موضوعات و فصول، تکیه بر شیوه ذکر منابع استاندارد، ارایه فهرست منابع استاندارد، ارایه فهرست منابع و ماخذ در پایان هر فصل، دعوت خواننده به مراجعه به منابع مطالعاتی اضافی، ارایه خلاصه به انضمام تمرین، پرسش و پاسخ و مفاهیم کلیدی در انتهای فصول، ارایه واژه نامه فارسی - انگلیسی و انگلیسی - فارسی به انضمام فهرست اعلام و نظایر آن، مطالعه منابع و کتب جهانی جامعه‌شناسی مورد تدریس، نشان می‌دهد که مولفین از یک دستور کار، رویه و سنجه استاندارد و واحدی که در اغلب کتب مبانی جامعه‌شناسی امروزه مولفین مورد توجه و اعتنا قرار می‌دهند، تاسی و پیروی نمی‌کنند، به طوری که رعایت این موارد، در منابع مرور شده ناهمسان، موردی، ناقص، غیراستاندارد، سلیقه‌ای و مبتنی بر ذوق و سلیقه است. از این رو ضرورت دارد که مولفین آتی به‌ویژه مولفین داخل کشور، در تدوین و تالیف کتب مبانی جامعه‌شناسی ضمن مراجعه به منابع بین‌المللی معتبر، از رویه‌ها و شیوه‌های استاندارد و مرسوم پیروی و استفاده کنند. به‌ویژه توصیه می‌شود که تا حد ممکن در ذکر شواهد، آمارها، مثال‌ها و مصادیق به موارد بومی، داخلی و ملی بپردازند و از نمونه‌های خارجی و غیربومی پرهیز کنند. حتی درباره کتب خارجی نیز که توسط مترجمین داخلی به زبان فارسی برگردانده می‌شوند، ضرورت دارد مترجمین آمارها، شواهد، وقایع، مثال‌ها، مصادیق و موارد را بومی سازی کنند و در زیر نویس‌ها توضیح دهند که چنین مواردی با استناد به آمارها، شواهد، مثال‌ها و مصادیق بومی جایگزین شده‌اند.

منابع

منابع فارسی

اتکینسون، ر.، اتکینسون، ر. اس. و هیلگارد، ا. ر. (۱۳۶۹). *زمینه روانشناسی* (جلد دوم). (م. ت. براهنی و دیگران، مترجمان). تهران (بینا).

اردستانی، ر. (۱۳۷۳). *مطالعه نظام ارزش‌های جانبازان تهران*. (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تربیت مدرس.

آرون، ر. (۱۳۶۸). *مراحل اندیشه در جامعه‌شناسی*. (ب. پرهام، مترجم). تهران: انتشارات سمت.

اسحق تیموری، ب. (۱۳۷۶). *مطالعه میزان تاثیر کتب درسی علوم اجتماعی در ارتقاء آگاهی سیاسی دانش*

آموزان مقطع دبیرستان (مورد دبیرستان های شهرستان نوشهر). (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی). دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.

اسکیدمور، و. (۱۳۷۲). *تفکر نظری در جامعه‌شناسی*. (ع. م. حاضری و دیگران، مترجمان). تهران.

آگ برن، و. ف. و نیم کف، م. ف. (۱۳۴۷). *زمینه جامعه‌شناسی*. (ا. م. آریان پور، مترجم). تهران: انتشارات فرانکلین.

توسلی، غ. (۱۳۶۹). *نظریه های جامعه‌شناسی*. تهران: انتشارات سمت.

چیتامبار، ج. ب. (۱۳۷۲). *مقدمه ای بر جامعه‌شناسی*. (م. ازکیا و ا. حجاران، مترجمان). تهران: نشر نی.

دفتر همکاری حوزه و دانشگاه. (۱۳۷۴). *مبانی جامعه‌شناسی: درآمدی بر جامعه‌شناسی اسلامی*. قم: نشر سلمان فارسی.

دورانت، و. (۱۳۶۹). *تاریخ تمدن* (جلد ۱ و ۲). (ا. آرام، مترجم). تهران: شرکت انتشاراتی اقبال.

دورکهایم، ا. (۱۳۴۳). *قواعد روش جامعه‌شناسی*. (ع. م. کاردان، مترجم). انتشارات دانشگاه تهران.

دیوئی، ج. (بیتا). *مقدمه ای بر فلسفه آموزش و پرورش*. (ا. م. آریان پور، مترجم). کتابفروشی تهران.

رابرتسون، ی. (۱۳۷۲). *درآمدی بر جامعه*. (ح. بهروان، مترجم). آستان قدس رضوی.

رفیع پور، ف. (۱۳۸۷). *آناتومی جامعه*. تهران: شرکت سهامی انتشار.

- ریترز، ج (۱۳۷۸). *نظریه های جامعه شناسی معاصر*. (م. ثلاثی، مترجم). تهران: انتشارات علمی.
- سیف اللهی، س. (۱۳۸۶). *مبانی جامعه شناسی*. تهران: انتشارات جامعه پژوهان.
- صالحی، م. م. (۱۳۵۲). *جامعه شناسی معاصر*. تهران: انتشارات ندا.
- صدرنبوی، ر. (۱۳۷۰). *جامعه و فرد*. مشهد: انتشارات باستان مشهد.
- طیبی، ح. (۱۳۵۲). *مبادی و اصول جامعه شناسی*. تهران: انتشارات اسلامی.
- عظیمی، س. (۱۳۵۴). *مباحث اساسی در روان شناسی*. تهران: دهخدا.
- علاقه بند، ع. (۱۳۷۴). *جامعه شناسی آموزش و پرورش*. موسسه نشر و ویرایش.
- فخاریان، ف. (۱۳۷۵). *مطالعه کتاب های درسی دوره ابتدایی از نظر انتقال ارزش های اجتماعی*. (پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته جامعه شناسی). دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- فریزی، د. و سه یار، د. (۱۳۷۴). *جامعه*. (ه. ا. تدین و ش. احمدی، مترجمان). تهران: نشر آران.
- کنیک، س. (۱۳۴۳). *مبانی جامعه شناسی*. (م. همدانی، مترجم). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- کوئن، ب. (۱۳۷۴). *درآمدی بر جامعه شناسی*. (م. ثلاثی، مترجم). تهران: انتشارات علمی.
- کوئن، ب. (۱۳۷۳). *درآمدی بر جامعه شناسی*. (م. ثلاثی، مترجم). تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.
- کوئن، ب. (۱۳۷۳). *مبانی جامعه شناسی*. (غ. توسلی و ر. فاضل، مترجمان). تهران: انتشارات سمت.
- کوینک، س. (۱۳۴۳). *جامعه شناسی*. (م. همدانی، مترجم). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- گورویچ، ژ و همکاران. (۱۳۴۹). *طرح مسایل جامعه شناسی امروز*. (ع. نیک گهر، مترجم). تهران: انتشارات توتیا.
- گیدنز، آ. (۱۳۷۳). *جامعه شناسی*. (م. ص. کاشانی، مترجم). تهران: نشر نی.
- مازلو، آ. (۱۳۶۹). *انگیزش شخصیت*. (ا. رضوان، مترجم). تهران: آستان قدس رضوی.
- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۸۰). *آسیب شناسی اجتماعی جوانان، مطالعه انزوای ارزشی و مشارکت فرهنگی در محیط های دانشجویی کشور*. تهران: موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۸۴). *مطالعه کتب درسی به لحاظ پرورش و تقویت روحیه تحقیق، تتبع و فرهنگ علم*
- گرایی در دانش آموزان: تحلیل محتوی کتب درسی دوره دبیرستان. معاونت پژوهشی وزارت علوم و

تحقیقات و فناوری.

- مرادزاده، ف. (۱۳۷۲). جامعه پذیری. *مجله رشد آموزش علوم اجتماعی*، سال پنجم، پاییز.
- معتمدنژاد، ک. (۱۳۵۶). روش تحقیق در محتوای مطبوعات. تهران: انتشارات دانشکده علوم ارتباطات.
- معین، م. (۱۳۷۷). *فرهنگ فارسی معین* (جلد ۱). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مندراس، ه. و گوروپچ، ژ. (۱۳۶۹). *مبانی جامعه شناسی*. (ب. پرهام، مترجم). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مور، ا و سینکلر، ا. (۱۳۸۶). *دیبچه ای بر جامعه شناسی*. (م. ثاقب فر، مترجم). تهران: انتشارات ققنوس.
- نیک گهر، ع. (۱۳۶۹). *مبانی جامعه شناسی*، تهران: انتشارات رایزن.
- نیک گهر، ع. (۱۳۸۳). *مبانی جامعه شناسی*. تهران: انتشارات توتیا.
- نیواستورم، ج. و دیویس، ک. (۱۳۷۰). *رفتار انسانی در کار*. (م.ع. طوسی، مترجم). تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- وثوقی، م. و نیک خلق، ع. (۱۳۷۰). *مبانی جامعه شناسی*. تهران: انتشارات خردمند.
- وثوقی، م. و نیک خلق، ع. (۱۳۸۵). *مبانی جامعه شناسی*. تهران: انتشارات بهینه.
- هولستی، ل. ر. (۱۳۷۳). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*. (ن. س. امیری، مترجم). تهران: انتشارات دانشکده علامه طباطبایی.
- یونسیان، م. (۱۳۶۸). *آموزش، توسعه و انگیزه موفقیت (تحلیل محتوای کتب درسی ابتدایی)*، (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.

منابع لاتین

- Anderson H. C. (1996). *Toward a new sociology*. Illinois: The Dorsey press.
- Anderson, M. S. (2000). Normative orientations of university faculty and doctoral students. *Science and Engineering Ethics*, 6, 443-463.
- Austin, A. E. (2002). Preparing the next generation to the academic career. *The Gourd of Higher Education*, 73 (1).
- Bullis, C. and Bach, B. (1989). Socialization turning points: An examination of change in

- organizational identification. *Western Journal of Speech Communication*. 53, 273-293.
- Bandura, A. (1977). Self- efficacy. *Psychological Review*, 84, 101-215.
- Brookover, W., Erickson, E. (1976). *Sociology of education*. The Doeresy Press, ILL.
- Broom, L. and Selznick, P. (1983). *Sociology*. New York: Harper and Raw.
- Derssler, D. (1993). *Sociology*, New York: Allred A. Knope.
- Dressle, D. and Carns, D. (1993). *Sociology: The Scientific Study of Human Interaction*. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
- Horton, P. B. and Hunt, C. L. (1990). *Sociology*. New York: Mc Graw Hill.
- Hoselitz, B. F. (1964). Social stratification and economic development. *International Social Science Journal*, 16(2), 237-252.
- Kenkel, W. and Volland, E. (1998). *Sociery in action*. Sanfrancisco: Confield Press.
- Lemert, C. (2008). *Social theory: The multicultural and readings* (3rd ed). Colorado: Westview Fress.
- Leslie, G. R. , Larson,R. F. and Gorman, B. L. (1996). *Introductory sociology: Order and change in society*. New York: Oxford University Press.
- Macionis, J. J. (2006). *Society: The basics*. New York: Prentice Hall.
- Mead, G. H. (1963). *Mind, Self and society*. Chicago: University Press.
- Merton,R. K. (1957). *Social theory and social structure*. Glencoe,IL: The Free Press.
- Parsons, T. (1976). *The structure of social action*. New York:The Free Press.
- Robertson,I. (1992). *Readings in sociology: Contemporary perspective*. New York: Harper and Raw.
- Skinner, B. F. (1974). *The behavior of organism*. New York: Appleton Century Crofts.
- Smelser, N. (1984). *Sociology*. New York: Prentice Hall.
- Watson, J. D. (1968). *The double helix*. New York: New American Library.

پی نوشت ها

ⁱ این مقاله ماخوذ از طرح پژوهشی تحلیل محتوی کتب مبانی جامعه شناسی مورد تدریس در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی در ایران است که از محل اعتبار ویژه اساتید در معاونت پژوهشی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران در سال ۱۳۹۰ انجام یافته است.

ⁱⁱ Brookover

ⁱⁱⁱ Erickson

^{iv} Bullis

^v Bach

^{vi} Austin

^{vii} Galtung

^{viii} Collins

^{ix} Max Weber

^x Comte

^{xi} Ritzer